

Liberális világregend vagy új hidegháború? Az amerikai–kínai kapcsolatok alakulása

Liberal World Order or a New Cold War? The Evolution of American–Chinese Relations

Rada Péter és Varga Ádám Máté

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.3.01

Összefoglaló: Oroszország Ukrajna ellen indított katonai agressziója vitathatatlanul megkérdőjelezte az Amerikai Egyesült Államok által kiépített liberális/nyugati világregendát, de a Moszkvára irányuló figyelem ellenére sem szabad megfeledkezni Pekingről. Egyre többen vélik úgy, hogy Washington hanyatlásával és a multipolaritásba forduló tendenciákkal, valamint a Kína és az USA között kialakuló „új hidegháborúval” kell számolni a következő évtizedben. E tanulmány – amely hozzá kíván járulni az amerikai–kínai viszonyra fókuszáló magyar szakirodalmi kutatásokhoz – ezért mindkét fél nézőpontjából értelmezi és jellemzi a nemzetközi rendszert. A kiinduló alapfelvetése, hogy a liberális világrendnek Kína is a szerves részévé vált, és az ideológiai ellentétek dacára jelenleg is számos előnyt biztosít számára az ahhoz való bizonyos fokú igazodás. Ha meg akarjuk tudni, hogy a jövőben milyen külpolitikát kíván folytatni, ismernünk kell a két állam belső feltételeit és a nemzetközi térben várható stratégiai lépéseit is.

Kulcsszavak: világregend, demokratikus jogállam, Egyesült Államok, Kína, autoriter pártállam, új hidegháború, stratégiai szövetséges rendszerek

Abstract: Russia's military aggression in Ukraine undeniably challenged the liberal or Western world order constructed by the United States of America, but it is a fact that Beijing also should not be forgotten, despite the attention focused now on Moscow. A growing number of analysts argue that Washington's decline and tendencies towards multipolarity as well as a 'new cold war' between China and the U.S. are to be expected in the coming decade. That is why the objective of this study is to contribute to the research on the US–China relationship in the Hungarian literature by interpreting and characterizing the international system from the two parties' perspectives. The basic assumption is that China has become integral part of the liberal world order and, despite the ideological differences, it still benefits a certain degree from the alignment with it. If we are to understand the foreign policy that Beijing intends to pursue in the coming period, the two countries' internal conditions and their strategic ambitions in the international arena should not be overlooked.

Keywords: *world order, democratic rule of law, United States, China, authoritarian party-state, new Cold War, strategic alliance systems*

Bevezetés

2022 minden bizonnyal sorsfordító évként vagy töréspontként vonul be a történelemkönyvekbe, de nem egészen azért, amire a nemzetközi rendszerrel foglalkozó szakértők valós forgatókönyvként gondoltak. Az Ukrajnával szembeni orosz katonai intervenció ugyanis a hidegháború utáni világrend legsúlyosabb megkérdőjelezése. Egyes elemzők¹ már most utalásokat tesznek arra, hogy egy új éra kezdődött, és végérvényesen véget ért a poszthidegháború korszaka. Elméleti és ideológiai iskolák képviselői szintén azt elemzik, hogy az unipoláris világrendet mikor váltja fel a világosan többpólusú rend, valamint a multipolaritás mikor és mi miatt válik már-már kinyilvánítható nemzetközi rendezőelvvé. A *Foreign Affairs* – amely az amerikai külpolitikai fősodorhoz tartozó gondolkodás tanulságos lenyomata – egy teljes számot szentelt 2021-ben annak,² hogy a legmeghatározóbb elméleti szakértők kifejtsek a véleményüket az Egyesült Államok és Kína között esetlegesen kialakuló hidegháború esélyeivel és az új bipolaritás jellemzőivel kapcsolatban. Oroszország felülírta a számításokat, de mindez nem jelenti azt, hogy az akkor leírtak teljes mértékben érvényüket veszítették volna, inkább csak azt, hogy Kína globális szerepre törésének veszélye az orosz agresszióhoz képest viszonylag hátrébb sorolódott – legalábbis az amerikai külpolitikai napirendben.

Pekinget semmi esetre sem hagyja figyelmen kívül Washington, s ezt jól tükrözi a 2022 októberében publikált Nemzetbiztonsági Stratégia.³ A dokumentum már az orosz agresszió tudatában készült, mégis Kínát említi rendszerszintű kihívóként,⁴ sőt odáig megy, hogy kijelenti: elérkezett a geopolitikai és az ideológiai versengés új korszaka, amely az Amerikai Egyesült Államok által vezetett liberális demokráciák, valamint a Kínai Népköztársaság (illetve az Oroszországi Föderáció) által képviselt autoriter alternatíva között fog zajlani.

Mégis az az érzésünk, hogy Kína nincs még abban a helyzetben, hogy a liberális világrenddel szembehelyezkedő, új és globálisan is érvényes rendezőelvet tudjon alkotni, amely valóban választási lehetőséget jelentene a két tábor között dönteni nem képes vagy nem kívánó országok számára. E véleményünket egyrészt arra alapozzuk, hogy az Egyesült Államok globális hatalmát és a liberális világrend kialakításához szükséges tartós erejét az a történelmi kivételes lehetőség adta, hogy a saját kontinensén nem volt kihívója, és nem kellett megküzdenie semmilyen geopolitikai fenyegetéssel. Ez Kínával kapcsolatban korántsem mondható el: Peking nem képes regionális hegemonná válni Ázsiában, ahol olyan kihívókkal, versenytársakkal kell szembenéznie, mint az éppen „lefoglalt” Oroszország vagy India. De nem tud abszolút és megkérdőjelezhetetlen

hatalommá válni még a saját maga által meghatározott ún. *nine-dash line-on* [kilenc kötőjeles vonal] (*jiudian xian*, 九段线) belül vagy annak környezetében sem, mert azt megakadályozza Japán, Dél-Korea, Tajvan és éppen az Egyesült Államok jelenléte.

Másrészt a liberális világrend magát Kínát is biztosítja. Az e megállapításból fakadó következtetés szolgálhat a jelen tanulmány hipotéziseként is – egyben kijelöli a későbbi elemzések irányát is –, amely szerint Kína a hidegháború vége óta a liberális világrend egyértelmű haszonélvezője volt:

1. az Egyesült Államok által támogatott délkelet-ázsiai katonai és stratégiai szövetségesek nemcsak kontrollálják Kínát a térség többi államának nyújtott amerikai biztonsági garanciákon keresztül, hanem végső soron védik is: az amerikai támogatás nélkül magukat talán gyengének érző térségbeli államok felgyorsított (akár nukleáris) fegyverkezésével és egy esetleges elhamarkodott megelőző katonai csapásával szemben;⁵
2. ebben a kiszámítható biztonsági környezetben a kínai gazdasági csoda zavartalanul tudott kibontakozni, és a globális gazdasági hálózatok révén az ország megerősödött, és a nyugati versenytársakhoz képest évről évre gyorsabb gazdasági növekedést tudott elérni.

Mindezeket figyelembe véve Kínának logikusan és a racionalitás talaján állva rövid távon nem lehet érdeke sem a rend megkérdőjelezése, sem pedig annak megdöntése. Hosszú távon mindent az fog eldönteni, hogy az Egyesült Államok képes- vagy hajlandó-e továbbra is a liberális rend motorja maradni. A kérdés, hogy ezt Pekingben is így értékeli-e. A bizonytalansági faktor, hogy a külpolitikai döntéseknél a kínai vezetés valóban racionálisan gondolkodik, és nem kerülnek túlsúlyba azok, akik a nemzeti büszkeségre építve és a nacionalizmus felkorbácsolásán keresztül – akár a gazdasági sikerek kárára is – politikai vezető szerepet és rendszeralkotó pozíciót követelnek Kína számára a világrendben.

Univerzális rendszerteremtő igénnyel viszont csak az az állam léphet fel – legalábbis hitelesen –, amelyik legalább a saját régiójában képes a hegemonitását biztosítani. Ez utóbbi kiépítése viszont kínai szemszögből Tajvannal kezdődik, és nem véletlen, hogy a nyílt háború esélyével is valódi lehetőségként számolnak az elemzők. Nancy Pelosi, az amerikai Képviselőház demokrata elnökének a tajvani útja⁶ nem egy koordinálatlan provokáció, hanem egyértelmű jelzés volt az amerikai adminisztráció részéről, hogy amennyiben kell, hajlandóak kétfrontos háborút is vívni – egyszerre Oroszországgal és Kínával szemben is.⁷

Ezzel összefüggésben a tanulmány a komplex területen belül azt vizsgálja meg, hogyan néz ki a nemzetközi rendszer az Egyesült Államok szemszögéből, illetve ezzel szembe állítva – vagy talán helyesebb, ha úgy fogalmazunk: e mellett –, Kína hogyan értelmezi ezt a világrendet. Ahhoz, hogy a kínai politikát megértsük, valószínűleg félrevezető kizárólag az amerikai/nyugati politikaelméletek vagy

az azok fémjelezte iskolák tanításai alapján előrejelzéseket adni. Ugyanakkor a jelen tanulmány keretei között az sem lehetett az ambíciónk, hogy kennani pontossággal a szovjet helyett a „*kínai politikai döntések és lépések forrásának*”⁸ átfogó képét vázoljuk fel. Elsősorban azt vizsgáljuk, hogy a liberális világrend haszonélvezőjeként jellemezhető Kínának lehet-e valamilyen érdeke ezt a rendet megkérdőjelezni. A nemzetközi politika erre nem motiválhatja, így egy esetleges ilyen fordulat gyökerét és forrását a belpolitikában és a kínai politika természetében célszerű keresni.

Oroszország katonai agresszióját és az Ukrajnában zajló háborút Kína feszült figyelemmel kíséri, hiszen következtetéseket tud levonni azzal kapcsolatban, hogy a Nyugat miként reagál a létező politikai határok átrajzolására irányuló nyílt katonai támadásra. Peking számára nem lehet kétséges, hogy a Nyugat egységesen is képes fellépni, a kérdés inkább az, hogy meddig. Az ázsiai állam számára sem előnyös az elhúzódó háború, mert bár politikailag még javíthat a pozícióin, de a gazdasági fejlődésében zavart okozna például bármely szankció, amely rá is vonatkozna. Ezért igyekezett egy új, békülékenyebb hangot megütni, amelynek jó példázata a washingtoni nagyköveti posztot a külügyminiszteri bársonyszékre cserélő – de idén júliusban leváltott – Csin Kangnak (Qin Gang, 秦刚) az amerikai sajtóban megjelent elemzése, amely az amerikaiakkal való közös projektekre, feladatokra és az együttműködés fontosságára helyezte a hangsúlyt.⁹

A washingtoni vezetés számára kulcsfontosságú, hogy Kína továbbra is fogadja el a liberális világrend szabályait, és ne nyújtson fegyveres segítséget Oroszországnak. Erre irányult a szankciók alkalmazásának a nyílt felelőtlensége arra az esetre, ha Kína („halálos”) fegyverekkel támogatná Oroszországot a háborúban. A szankciók lekerültek ugyan a napirendről a 2023. márciusi amerikai–uniós csúcstalálkozón, és Kínát nem nevesítette a Joe Biden és Ursula von der Leyen által kiadott közös nyilatkozat,¹⁰ de számos utalás jelzi, hogy Peking mozgásterét meddig terjed, és hogy az EU és az Egyesült Államok egységesen is felléphet ellene. A gazdasági szankciók Európát mindenképpen romba dönténék, de Kína is rendkívüli módon megszenvedné azt, és mindez beláthatatlan következményekkel járna a világgazdaság egészére nézve.

A liberális világrend az Egyesült Államok szemszögéből

A „liberális világrend” egy, az elmúlt évtizedek során kialakult adottság a nemzetközi térben, ezért a tanulmányunk céljai között nem szerepel ennek az állapotnak a fejtegetése – hogy jó-e így, vagy milyen alternatívák állnának rendelkezésre. Az utóbbi különösen azért nem, mert jelenleg nincsen alternatíva. A liberális világrend azonban „szürReális”,¹¹ mert ideáltipikus álmok egyszerre vannak jelen a legrosszabb forgatókönyvekkel. A rend fejlődése e két véglet közötti spektrumon mindig egy adott állapotot tükrözött. Azaz egyszerre lehet

liberális, és adhat igazat a realista jóslatoknak is – ezt az egyazon történelmi pillanatban tapasztaltaknak a más dimenzióból történő vizsgálata alapján bizonyítani is tudnánk.

Az Egyesült Államok napirendjén szereplő kérdések egy része egyértelműen a liberális politika lecsapódásai, mások pedig realista válaszokat generálnak. A transzatlanti együttműködés, amelynek nem kizárólag liberális-demokratikus országok a tagjai, egy sajátos „liberális buborék” a liberális világrenden belül. Az amerikai napirend pedig a buborék mintaterméke. A realista hatalom viszont nem elhanyagolható, mert az Egyesült Államok fújta ezt a buborékot, és képes volt arra, hogy egyedüli hegemon szuperhatalomként az új világrendet kialakítsa a Szovjetunió bukása (1991) után.

A liberális világrend neoliberalis (de akár idealista) nézőpontból egyszerre nyomás és keretrendszer, amelynek a határai feszegethetők, de súlyosabb veszteségek nélkül nem lehet átlépni. Az államokat antropológiai jegyekkel felruházó liberális és realista elmélet szerint tehát az önsegélyre épülő, önérdekkövető, valamint hatalom- és érdekmaksimalizáló világban az államok „életfogytiglani javítóintézetben” letöltendő relatív szabadságvesztésre vannak ítélve ebben a rendben. A „szabadságvesztés” fogalma azért indokolt, mert a szuverenitásuk a nemzetközi rendszerben nem korlátlan, és a neoliberális függőségek vagy a neorealista túlélési ösztön miatt nem tehetnek meg „kedvük szerint” bármit. Ám ez viszonylagos, mert a „liberális rend” is a vesztfáliai típusú nemzetállami szuverenitásra épít, amely szerint a nemzetközi rendszer alapértelmezett normája a szereplők szuverén egyenlősége és a belpolitikájuk teljes szuverenitása.¹²

Ezt a liberális világrendet az Egyesült Államok hozta létre, amely a hidegháború alatt inkább alrendszerként működött, s így lehetőséget adott arra, hogy például az európai integráció kialakulhasson és fejlődhessen. Az Európai Unió alrendszerként a tagjai érdekhálózatát alkotta újra, majd az 1990-es években az Egyesült Államokkal karöltve, domináns pozícióból, a többi szereplővel közösen, az önérdekek kompromisszumaként megerősítette a liberális világrendet. Továbbra is maradhatnak eltérések még a szorosan értelmezett alrendszeren vagy a liberális, demokratikus magon belül, amelyek a végső soron meghatározó, belsőleg kialakult érdekek és értékek különbözőségéből fakadnak. Azonban sem ez, sem pedig a „liberális renddel” szemben erőszakos kihívóként fellépő szereplő – például ma Oroszország – nem rengeti meg a rend egészét, legfeljebb kérdéseket vet fel a jövőjével kapcsolatban.

A rend is folyamatosan változik, de paradigmaváltásra utoljára 1991-ben, a Szovjetunió bukásakor volt példa, és jelenleg sem Kína, sem Oroszország nem képes valós alternatívát kínálni, amely olyan „szocializációs” képességekkel rendelkezne, mint ami a „liberális világrendre” jellemző, vagy akár bizonyos mértékben a Szovjetunió esetében igaz volt a szovjet blokkon belül a hidegháború alatt. Azaz ez utóbbi érv is egy új bipolaritás kialakulása ellen szól.

A fentiek eredője, hogy a nemzetközi rend nem lehet folyamatosan anarchikus, mert változik, ami nemcsak a hatalom materiális, szereplők közötti megoszlását módosítja (vagy annak a következménye), hanem a szereplők belső és külső érdekeinek a változását is, azaz a szocializációt.¹³ Például nehezen elképzelhető – bár egyesek szerint nem kizárható – forgatókönyv, hogy az Egyesült Államok hatalmának csökkenésével vagy az EU kudarcával párhuzamosan Franciaország és Németország ismét a visszatérő biztonsági dilemma és a hatalmi egyensúly logikájának szemüvegén keresztül tekintenének egymásra.

A nemzetközi rendszer az a „tudásközpont”, amelyet az érdekek eredőjéből kialakult kompromisszum jellemez, és amelyből a szereplők viselkedésére választ adó sémákat lehet „letölteni”, miközben az érdekeiknek megfelelően a szereplők maguk is folyamatosan „feltöltenek” elemeket. Vagyis a világregend a nemzetközi rendszer „tudástára”, amely jelen esetben liberális tartalomtól túlsúlyos. Ez az enciklopédia nem omlik össze, ha új, a korábbtól akár gyökeresen eltérő tartalommal bővül. Szintén ez a hasonlat világít rá arra, hogy egyes kérdésterületekhez a kérdés tulajdonságától függően különböző tartalomcsoportokat lehet letölteni, amelyek jelentősen eltérő válaszokat adhatnak.

A világregend működése annál bonyolultabb, hogy a politikai közbeszédben leegyszerűsítő liberális–illiberális szembenállásra lehessen szűkíteni, még akkor is, ha ez könnyebb lenne, és valóban a hidegháborús bipolaritás „letisztult” értelmezési keretét hozhatná vissza. Egy elméletnek nem lehet a célja, hogy az ontológiai és/vagy episztemológiai korlátai miatt szándékosan torzítsa a valóságot. Inkább a folyamatosan fejlesztendő elméleti modelleknek kell segíteniük, hogy olyan keretet adjanak a világregend megértésének tudományosan is, amely képes logikailag koherensen, érthetően (nem leegyszerűsítően és korábbi sémákban gondolkodva) összefoglalni a gyakorlati relevanciával is rendelkező állításokat. Ha a liberális rend támogatói teszik meg a leegyszerűsítést, akkor miért kellene őket másként kezelni tudományosan, mint például azokat a Nyugaton megbélyegzett orosz gondolkodókat, akik nosztalgiával tekintenek vissza a Szovjetunióra, és a liberális modernitás túlkapásait kiemelve maguknak követelik a normalitás standardizáló meghatározásának a lehetőségét.¹⁴ Ugyanígy nem elfogadottak vagy nem ismertek a kínai elméleti gondolkodók és szakértők.

A dichotóm logika a 20. század sajátja volt, és az Egyesült Államok által vezetett poszthidegháborús liberális világregend éppen azt a szembenállást értelmező és az elméletekben is megjelent karakterisztikát haladta meg. Nem véletlen, hogy az e jelenséget tudományos munkában megfogalmazó Francis Fukuyamának a történelem végét fejtegető teóriája (1989, 1992) hihetetlen sebességgel tett szert népszerűsége a globális szakmai körökben, és az sem, hogy éppen ez az elméleti megállapítás – vagy pontosabban: allegória – az, amit a lehető legtöbben és a legélesebben kritizáltak azóta még liberális körökben is.

Az emberi gondolkodás történetében visszatérő motívum, hogy a valóságot ellenpárok segítségével próbáljuk leírni,¹⁵ és a múlt század történelmi eseményei is az ellenpárok létezésének az érvényességét látszódtak igazolni. Ilyen volt az első világháború: a liberális és a 19. századi hatalmi egyensúlyi politikára épülő világrend szembenállása; a második világháború: a demokráciák és a fasisztoid totális diktatúrák harca; de itt említhető az (első) hidegháború is: a liberális demokráciák,¹⁶ és a kommunizmus küzdelme.

Ha jobban belegondolunk, ezt a leegyszerűsítést és a nemzetközi kapcsolatok „normális” menetére jobban hasonlító megközelítést hozza vissza a bideni „demokráciák világa”, amely a Washingtonban kialakított kritériumok alapján liberális demokráciákra és illiberális autoriter rendszerekre osztja a világot.¹⁷ Mindebből logikus következtetés, hogy a világrend jövőjét az Egyesült Államok és Kína szembenállása fogja meghatározni.

A liberális világrend kivétel,¹⁸ amely azért jöhetett létre és maradhatott fenn ilyen sokáig, mert az Egyesült Államok megkérdőjelezhetetlen és kihívóktól mentes, materiálisan is értelmezhető hatalmán nyugodott. Lehet, hogy ez a materiális hatalmi bázis viszonylag csökkent, de a liberális rend ennél is fontosabb pillére nem ilyen kézzelfogható. A liberális logika definiálta az „új világrendet” 1991 után, és a mai nemzetközi kapcsolatoknak ez a rend képezi a törzsét, amelyre például az ENSZ és a NATO is épült.

Éppen ezért, ha (csak) ezt a gondolatmenetet tekintjük a kiinduló alapnak, akkor mindenképpen túlzó az a jövőkép, amely egy multipoláris világról szól,¹⁹ illetve Kína és/vagy Oroszország globális hatalmát vizionálja. Mert az akkor volna lehetséges, ha az utóbbiak egy olyan alternatívát tudnának kidolgozni és működtetni, amely jobb a jelenleginél, és azt önként követné is a nemzetközi közösség²⁰ – azaz nem elég, ha a jelenlegi rend hibáira hívják fel a figyelmet. A hibák nem a rendet kérdőjelezik meg, legfeljebb az Egyesült Államok szerepét és dominanciáját, mert a liberális rend egyben egy önkorlátozó ökoszisztéma is, amelynek a fenntarthatóságát éppen az adja, hogy kiegyensúlyozza az értékek különbözőségeiből fakadó érdekellentéteket.

Washington azért tudta ilyen hosszan meghatározni a rendet, mert annak a fenntartását helyezte a külpolitikája célrendszerében az élre, még akkor is, ha az költségekkel és viszonylag kevesebb haszonnal járt az Egyesült Államokra, mint a partnerekre nézve. Ez jelenti az eredeti alapot, amit a Fehér Házban is sokszor elfelejtene, például akkor, amikor nem az ökoszisztéma egyensúlyát látják, hanem az értékkülönbségek miatt jelentkező költségeket, és erőszakkal egyformává kívánják tenni a rend tagjait (a demokráciaterjesztés George W. Bush vagy a demokratikus felsőbbrendűség hangoztatása Joe Biden esetén), vagy amikor ki kívánnak vonulni a rendből, és több hozzájárulást követelnek annak többi haszonélvezőjétől (Donald Trump neoizolacionista és tranzakcionista gondolkodása).

A hierarchikus birodalmi és „vazallusi vagy szatellit” viszonyrendszerhez képest – amelyben a gyengébb államok vagy sebezhetőnek érzik magukat, vagy csak a túlélési ösztönük miatt hódolnak be az erősebbnek – a liberális világrend abban hozott újat, hogy a gyengébb államok nem a hatalmuk növelésében látják a túlélés kulcsát, hanem az együttműködés szabályozott keretén belül hisznek a védelemben, és a számukra legkedvezőbb területek (például gazdaság, kultúra) felé fordulhatnak.

Ezt a rendet is végső soron az hozta létre, hogy létezett egy superhatalom, amely kialakította a szabályokat, azokat betartatta, de a rend előnyeit is megnyitotta a szabályok betartására hajlandó országok számára. Azaz kellett a rend születéséhez a globális birodalmi dominancia, amely abból fakadt, hogy az Egyesült Államok a saját régiójában megkérdőjelezhetetlen hegemonná vált, és az óceánpajzs mögött viszonylag kevesebb energiát kellett áldoznia a saját közvetlen védelmére, hiszen a szomszédai nem fenyegették a túlélését. Ezzel szemben sem Kína, sem Oroszország nem képes regionálisan biztosítani a hegemon szerepét (Dél-kínai-tenger, illetve Ukrajna) a rendkívül zsúfolt regionális geopolitikai viszonyok között, amelyeknek az egyik – és bizonyos szempontból még mindig a legerősebb – regionális szereplője maga az Egyesült Államok.

A baloldali és a realista kritikák közös pontja, hogy az Egyesült Államok a liberális nemzetközi intézményeken keresztül kívánja és tudja a saját hatalmát globálisan kivetíteni és a domináns pozícióját a rendben megőrizni. Az előbbieket ez élesen elítéli, az utóbbiak viszont azt állítják, hogy ez is éppen a realizmus logikáját igazolja. Ez a realista értékelés ugyanakkor veszélyes, mert például Oroszország és Kína is azt hangsúlyozza, hogy a liberalizmus csak egy álca, és az Egyesült Államok, illetve a Nyugat a saját hatalmi törekvéseit bújtatja liberális köntösbe.

A rendszer erőszakos bővítése is indokolható elméletben (nem erkölcsi nézőpontból), mert a rend agendájának alkotói, mint az Egyesült Államok is, a saját társadalmuk helyzetét kívánják javítani és a saját pozícióikat erősíteni, amikor a rend által meghatározott elveket és célokat (a szabályrendszert) kényszerítik rá minden szereplőre.²¹ A rend szabályait a „liberális buborék” tagjai az önértékek kívülről azért is követik, mert egyetértenek a normákkal és az értékekkel, a többi szereplőnek pedig a kikényszerített, főleg a gazdasági kölcsönös egymásrautaltság miatt nincs más választása, mint hogy együttműködjön.

Naiv feltételezés, hogy a nem liberális és demokratikus országok azért nem lépnek fel a rendszer ellen, és esetleg még hajlandóak is liberális reformokra, mert felismerték, hogy a liberális világrend „minden világok lehető legjobbika”.²² Inkább vagy arra jöttek rá, hogy alternatíva híján nincs más választásuk, vagy azt, hogy rövid távon a saját jól felfogott érdekük a rendet nem megbontani, és a képességeik tudatában az együttműködés jobban szolgálja céljaikat, mint a tiszta hatalmi versengés. Azaz az esetükben szó sincs értékközösségről. Ez nem

újdomság, és az amerikai külpolitika által valóban követett külpolitikai irányvonal, hiszen Washington stratégiai szinten olyan országokkal is együttműködik, amelyek nem vádolhatóak azzal, hogy a liberális világrendet kívánják erősíteni – például Szaúd-Arábiával vagy Pakisztánnal, de bizonyos szempontból akár Kína is ide sorolható lenne.

A liberális világrend számukra azért is hasznos, mert mérsékli a kiszámíthatatlanságot, illetve csökkenti a nemzetközi kapcsolatokban keletkező tranzakciós költségeket.²³ A liberális világrend nemzetközi intézményeinek döntő többsége nem követeli meg a tagjaitól, hogy demokratikusak legyenek. A szigorú kondicionalitás csupán a rend magján belül jellemző.

Hogyan értelmezhető a világrend változása Kína szemszögéből?

Politika

Az, hogy Kína számára a világ hogyan néz ki, jelentősen függ a belső feltételektől, a belpolitikai folyamatoktól és a kínai ideológiától. Nem véletlen, hogy ma is számos tanulmány jelenik meg azzal kapcsolatban, hogy a belső feltételek hogyan hatnak a kínai külpolitikára. Jól mutatja ezt, hogy a – példa nélküli módon – harmadszor is újraválasztott kínai elnök, Hszi Csin-ping (Xi Jinping, 习近平) külpolitikájára mennyire hat a saját személyisége, egyéni felfogása, illetve az, hogy a kínai szocializmust vagy a marxizmust ő maga miként értelmezi.²⁴

Kína eddigi öt politikai generációja közül a totális pártállami autokrácia Mao Ce-tung (Mao Zedong 毛泽东) érájában (1949–1976) volt a legerősebb; mélyreható reformfolyamat és fejlődés csak Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping, 邓小平) vezetése alatt (1978–1989) indult meg. Csiang Cö-min (Jiang Zemin, 江泽民) (1989–2002) és Hu Csin-tao (Hu Jintao, 胡锦涛) (2002–2012) idején érzékelhető liberalizáció volt tapasztalható – elsősorban a gazdasági térben. A Kínai Népköztársaság 1992-ben átalált a kapitalista piacgazdaságra – a Kínai Kommunista Párt (KKP) 14. Országos Pártkongresszusának (1992) retorikája szerint: a „szocialista piacgazdaságra” –, s hivatalosan is elismerték és megerősítették a magánszektor.²⁵ Az ország tehát kétségtelenül nagy fejlődésen ment keresztül az elmúlt négy és fél évtizedben. Hszi Csin-ping vezetése (2012–) során hatalmi recentralizáció zajlik, amelyben az egyszemélyi vezetés és a személyi kultusz több évtized után ismét feléledni látszik.²⁶ Hszi irányítása alatt megnövekedett a Nyugattal való konfrontációk száma, és újra örökös tisztséggé alakult az államelnöki méltóság.²⁷

Kína 2009 körül átvette a világ második legnagyobb GDP-jével rendelkező ország státuszát Japántól, 2014 óta pedig a világ első számú gazdasága a vásárlóerő-paritás (*purchasing power parity*, PPP) alapján.²⁸ Jelenleg a világ

legnagyobb exportőre, a legnagyobb piacát birtokolja, emellett a legnagyobb kereskedője is.

A KKP 18. Országos Pártkongresszusán (2012) számos új irányelvet fektetett le, például a kínai típusú szocializmus (Zhongguo tese shehuizhuyi, 中国特色社会主义) továbbfejlesztését, amely a szerény jóléti társadalom érdekében felgyorsíthatja a modernizációt, s ezzel igazolhatja és győzelemre segítheti a kínai rendszert.²⁹ Fontos momentum a kínai alkotmányozásnak, hogy Hszinek még életében és hivatalban lévő államfőként bekerültek az alkotmányba a kínai típusú szocializmusról alkotott nézetei, az ún. „Hszi Csin-ping-i gondolatok” (Xi Jinping sixiang, 习近平思想).³⁰ Érdekesség, hogy bár a korábbi négy vezetőhöz köthető elemek is az alkotmány részét képezik, csak Mao Ce-tung kapcsán figyelhető meg ugyanez a „gondolat” (sixiang, 思想) kifejezés.

A Hszi Csin-ping politikájába és retorikájába való betekintéshez és annak megértéséhez érdemes néhány fontosabb, ismertebb kifejezést megvizsgálni és elemezni, amelyek vagy közvetlenül a kínai elnöktől származnak, vagy a kormányzati kommunikációban gyakran hallhatóak.

A Hszi Csin-ping által használt *kínai álom* (Zhongguo Meng, 中国梦) fogalma így szól: „a modern idők hajnala óta a kínai nemzet hön áhított vágya, amelynek tükrében a kínai állam újfent erőssé és gazdaggá válik, állampolgárai pedig jóléti társadalomban élhetnek”.³¹ Ezzel összefüggésben olyan konkrét célkitűzések jelennek meg, mint a 2010-es GDP 2020-ra történő megduplázása – ami egyébként a Világbank adatai alapján sikerült is³² –, valamint a 21. század közepére egy demokratikus és kulturális fejlett modern szocialista Kína felépítése. Ezzel keretbe is foglalja Hszi a kínai álmot, azaz a kínai nemzet teljes megújulását.³³ A pártfőtitkár-államfő akkori elképzelései szerint 2021-re, a Kínai Kommunista Párt fennállásának 100. évfordulójára a szegénység elleni küzdelem révén meg kellett teremteni az ún. „minden téren kiegyensúlyozott jóléti társadalmat”, a Kínai Népköztársaság centenáriumi esztendejére, 2049-re pedig létrejön a korábban is említett modern és szocialista Kína – s ezzel beteljesül a kínai álom.³⁴

Az ázsiai kontinens gazdasági kapcsolataival foglalkozó Boao Fórum Ázsiáért (Bo'ao Yazhou Luntan, 博鳌亚洲论坛) nevű nonprofit szervezet 2013-as konferenciáján a kínai elnök a nyitottság kapcsán a reform és a nyitás mélyítésének (a Teng Hsziao-ping-i gazdaságpolitikához tartozó relevanciák) fontosságáról beszélt, továbbá a külföldi vállalkozások számára kedvezőbb feltételek mielőbbi kialakítását is a célkitűzések közé sorolta.³⁵ Ki kell emelni, hogy a távol-keleti nagyhatalom egy felülről irányított államkapitalista gazdasággal rendelkezik, politikailag pedig pártállami autokráciaként azonosítható. A kínai retorika szerint a politikai irányítás a „Kínai Kommunista Párt által vezetett többpárti politikai konzultatív együttműködés” (Zhongguo Gongchandang lingdao de duodang hezuo he zhengzhi xieshang zhidu, 中国共产党领导的多党合作和政治协商制度) révén valósul meg.³⁶

Hszi Csin-ping 2017-ben megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel kezdte meg a második ötéves pártfőtitkár-államfői ciklusát,³⁷ 2018-ban pedig eltöröltette az államelnöki tisztségviselés két ciklusban megjelölt maximalizálását – ami az esetében 2022-ben járt le –, így lehetősége nyílt arra, hogy a címét élethossziglan birtokolja.³⁸ A KKP 20. Országos Pártkongresszusán (2022) Hszi meg is választották pártfőtitkárnak, így megkezdhetette a harmadik ciklusát is. A pártfőtitkári beiktatása óta olyan mértékű centralizációt és hatalmi koncentrációt hajtott végre, amelyre Mao Ce-tung óta nem volt példa.

A kontinentális Kína számára oly fontosnak számító hatalmi terjeszkedésre tett erőfeszítések és területi igények kérdéskörébe illeszthető be a hivatalos nevén Hongkong Különleges Közigazgatási Területként (Xianggang Tebie Xingzhengqu, 香港特别行政区) ismert „városállam” helyzete is. A centralizált pekingi külpolitikai gondolkodás egy és oszthatatlan egységként tekint a kínai népre, nemzetre és államra, ennél fogva a KKP számára egyre nehezebben értelmezhető a ún. „egy ország, két rendszer” (yi guo liang zhi, 一国两制) elve, amelyet még 1984-ben, Teng Hsziao-ping idején fektettek le. A terület 155 év után, 1997-ben került vissza Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságától Kína fennhatósága alá, s az akkori egyezmény alapján annak eltérő politikai rendszerét 50 évig, tehát 2047-ig garantálni kell.³⁹

A Hszi Csin-ping-i külpolitika merőben eltérő magatartást tanúsít Hongkonggal szemben: az Országos Népi Kongresszus Állandó Bizottsága a nemzetközi közösség aggodalma ellenére 2020. június 30-án „nemzetbiztonsági törvényként” (guojia anquan fa, 国家安全法) fogadta el azt az egységes kínai álláspontot, amely alapján bűncselekménynek számít a kontinentális Kínával szembeni szeparatizmus, az államhatalom felforgatása, illetve a külföldi országokkal való összejátszás.⁴⁰ Peking fokozatos befolyásnövelése miatt Hongkongban rendszeres tüntetéshullámok indultak meg, amelyeken a helyi rendőrség brutálisan fellép – vízágyúval, gumilövedékkel, éles lőszerez, időnként könnygázt is bevetve – a függetlenség mellett protestálókkal szemben.⁴¹

Gazdaság

A 2017. évi davosi konferencián a kínai államfő továbbra is a globalizációt és a szabadkereskedelmet szorgalmazta, s ezzel nagy ovációt váltott ki, miközben Donald Trump volt amerikai elnöknek kevésbé volt nemzetközi sikere hazája protekcionizmusa miatt. Klaus Martin Schwab, a Világgaazdasági Fórum (*World Economic Forum*, WEF) alapító elnöke is dicsérő szavakkal méltatta Hszi beszédét. Ugyanakkor bizonyos szinten Kína is védi a saját gazdaságát, hiszen a nyugati exportcikknek a kínai piacra való bejutása meglehetősen nehézkes.⁴²

Trump izolacionista retorikája megkérdőjelezte az amerikai hegemonitást is; az Egyesült Államok sokat veszíthet azzal, hogy globális liberális internacionalista

dominanciára törekszik, mivel ezzel az attitűddel együtt jár, hogy készakarva túlterjeszkedik, költséges és pazarló háborúkat vív, temérdek érdekelttségét pedig nem képes fenntartani, mert túlvállalja magát.⁴³

Már 2018-ban egyértelműen kirajzolódott az amerikai–kínai kereskedelmi háború, amely Biden alatt sem ért véget. Az egymástól is függő két nagyhatalom gazdasága eltérő érdekek mentén motivált: Kína új, feltörekvő nagyhatalmi ambíciókat dédelget, az amerikaiak egy része pedig szeretné megőrizni a hidegháború után kialakult unipoláris hegemoniát. Az Egyesült Államok többször is valutamanipulációval vádolta Kínát, mert ha az leértékeli a jüant, az teljesen átrendezheti a kereskedelmi erőviszonyokat.⁴⁴

A Kínai Népköztársaság gyakran alkalmazza az aszimmetrikus módon történő kereskedés elvét, amikor is az import és az export egyensúlya kibillen. A nyugati világgal szövetséges Ausztrália tekintetében 2015 óta tapasztalhatóak az export irányába kibillenő mutatók, Kína pedig az egyre növekvő gazdasági potenciáljával képes nyomást gyakorolni az ország politikájára is – például oly módon, hogy a Kínai Kommunista Párthoz kötődő gazdasági szereplők egyre nagyobb befolyást szereznek. Egyébként számos szabadkereskedelem- és piacpárti közgazdász kritizálja az aszimmetrikus kereskedelmi mérleget. Matolcsy György, a Magyar Nemzeti Bank elnöke szerint például a Kína felemelkedését nagyban elősegítő aszimmetrikus geopolitika konkrétan hátráltatja a globalizációt és a fejlődést, ugyanakkor felfedezhető benne némi társadalmi igazságosság is.⁴⁵

A távol-keleti szuperhatalomnak nemcsak gazdaságilag, de politikailag is megvannak a nagyhatalmi ambíciói, mivel döntően meghatározó szereppel bír a globális térben.⁴⁶ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó tagja között 1971 óta foglal helyet a kontinentális Kína. Addig Tajvan Kínai Köztársaságként képviseltette magát, az ENSZ-közigyűlés 2758. sz. határozata azonban megfosztotta a tagságtól, Peking pedig a világrend meghatározó szereplőjévé válhatott.⁴⁷

A kelet-ázsiai ország azóta számos nemzetközi szervezetnek (ENSZ, Nemzetközi Valutaalap, Világbank, Ázsiai Fejlesztési Bank stb.) tagja lett – és néhánynak az alapítói között is jelen van –, és azoknak belülről próbálja megreformálni a felépítését. Így például a súlyához mért szavazati aránya növelése iránti igény révén, tőkeemelésekkel, az általa kívánatosnak tartott reformok elérésével.

A Kereskedelmi Világszervezethez, azaz a WTO-hoz való csatlakozása ratifikálását közel 16 évnyi tárgyalássorozat előzte meg, s arra végül 2001. december 11-én került sor, és azzal lehetővé vált, hogy Kína közelebb kerüljön más országok piacaihoz.⁴⁸ Az Ázsiai Fejlesztési Bankkal (*Asian Development Bank*, ADB) szembeni kínai kritika annak japán dominanciája és túlsúlya – az 1966-os létrejötte óta mindig japán elnöke volt. Ezért a kínaiak 2015-ben létrehozták az Ázsiai Infrastrukturális Befektetési Bankot (*Asian Infrastructure Investment Bank*, AIIB), amely gyakorlatilag az IMF, a Világbank és az ADB sinizált ellenpólusa.⁴⁹

Peking számára a nagyhatalmi státusz mellett az előnyös kereskedelmi megállapodások elérése is kiemelkedő külpolitikai célkitűzés. Ilyen megállapodásnak számít a 2010-ben létrejött ACFTA (*ASEAN-China Free Trade Area*), a világ egyik legnagyobb kereskedelmi zónája Kína és a délkelet-ázsiai országok között, valamint a 2012-ben életre hívott China-CEEC 16+1 (Kína, illetve a közép- és kelet-európai országok gazdasági és kereskedelmi együttműködése) vagy a 2013-ban útjára indított „Egy övezet, egy út” (Yi Dai Yi Lu, 一带一路) kezdeményezés. Ez utóbbiban többek között a Barack Obama amerikai elnök által 2011-ben meghirdetett „*rebalancing*” vagy „*pivot to Asia*” külpolitikai program is közrejátszott, mivel az az Egyesült Államok katonai potenciálját volt hivatott növelni a kelet-ázsiai és a csendes-óceáni térségben.⁵⁰ A kezdeményezés alapján kialakuló gazdasági övezet voltaképpen a kínai nagyhatalmiságot elősegítő infrastruktúra, geopolitikai és kereskedelmi útvonalakkal,⁵¹ és a célja a szárazföldi összeköttetés biztosítása Kína és Európa, illetve a tengeri köteléknek Kína és Afrika között: „A stratégia által lefedett országok összlakossága nagyjából 4,4 milliárd ember, a világ össznépségének 63%-a, összesen a világ gazdaság teljesítményének 1/3-át teszi ki.”⁵² Tehát az összes kínai kezdeményes esetében érvényesülnek a geostratégiai és a gazdasági érdekek is.

Haderő

Az 1945 és 1950 között létrejött mai világrend és a nemzetközi rendszer szerkezetét nem Kínára szabták, az a Kínai Népköztársasággal „nem kompatibilis”, hiszen elsősorban az Egyesült Államok, Japán, Dél-Korea és a nyugat-európai országok értékrendjével van összhangban. Peking ezért belefogott egy saját nemzetközi rendszer felépítésébe, és az utóbbi évtizedben körvonalazódni látszanak a párhuzamos katonai szövetségi rendszer kialakítására utaló jelek is. A Kínai Népköztársaság és a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg (Zhongguo Renmin Jiefangjun, 中国人民解放军) a világ egyik legerősebb katonai nagyhatalma és hadereje.

A közel 2,2 milliós aktív állományával – a tartalékosokkal és a logisztikai személyzettel együtt ez a szám a sokszorososa is lehet – a kínai hadsereg a világon a legnagyobb létszámú; azt az indiai követi (1,45 millió), harmadik az amerikai (1,4 millió), negyedik az észak-koreai (1,3 millió), az ötödik pedig az orosz hadsereg a maga 1,02 millió fős állományával.⁵³ A többi négy ország haderejét összehasonlításképpen említettük meg, továbbá segít teljes képet adni arról, hogy már a második helyezett előtt is milyen nagy különbséggel vezet a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg. A kiadások terén azonban Kína hadereje csak a második a 2021-es adatok alapján 293 milliárd dollárra becsült költségvetéssel; itt első helyen az Amerikai Egyesült Államok Hadereje (*United States Armed Forces*, USAF) szerepel, a maga 801 milliárd dolláros büdzséjével.⁵⁴

A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg Hszi Csin-ping hatalomra kerülése (2012) óta addig nem látott mértékű katonai és hadügyi reformokba kezdett, hogy – a pekingi politika birodalmi ambícióival és érdekérvényesítésével összhangban – minél nagyobb szerepkörökhöz juttassa a népköztársaságot, valamint megnövelje az ország globális erőkiemelési képességeit.⁵⁵ A legfontosabb fejlesztései közé tartozik, hogy az 1966-ban alapított Második Tüzér Hadtestet (Dì'ér Paobing, 第二炮兵), amely addig önálló fegyvernemet képezett, 2016 elején átalakították a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg Rakétaerejévé (Zhongguo Renmin Jiefangjun Huojianjun, 中国人民解放军火箭军). Ez egyúttal azt is jelzi, hogy a ballisztikus rakéták egyre nagyobb szerepet kapnak az új hidegháborús hangulatot idéző nemzetközi geostratégiai térben, és az átnevezés óta a kínai hadseregben belül autonóm haderőnemként kell rájuk tekinteni.⁵⁶ Szintén nagyfokú önállóságot élvező haderőnemként alakították meg 2015 végén a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg Stratégiai Támogató Erejét (Zhongguo Renmin Jiefangjun Zhanlue Zhiyuan Budui, 中国人民解放军战略支援部队), amelynek fő feladatai közé tartozik napjaink egyik legfontosabb hadviselési módja, az információs térben folytatott tevékenység, vagyis a kiberhadviselés, valamint a világűrben zajló műveletek kezelése és végrehajtása.⁵⁷

A folyamatos kínai haderőfejlesztések és hadgyakorlatok számos érdekütközéshez vezettek más országokkal, ezért a közvetlen szomszédságában katonai fenyegetésként tekintenek rá (pl. Vietnám, a Fülöp-szigetek, Dél-Korea, Japán). Különösen sok ellenállásba ütközik Kína terjeszkedése a Dél-kínai-tenger területén. A népköztársaság 2013 óta mesterséges szigeteket épít ott, hogy az USA és szövetségesei katonai dominanciáját ellensúlyozhassa, és gyakorlatilag 1949 óta történelmi jogokra hivatkozik annak érdekében, hogy a Dél-kínai-tengert legitim módon beltengerré alakíthassa.⁵⁸

Az említett *nine-dash line* azt a kilenc szaggatott vonalat jelöli a térképen, amellyel Kína „megrajzolta” a tengeri területi követeléseit, amelyek magukban foglalják a Fülöp-szigetek által magáénak tartott Spratly-szigeteket és a Scarborough-zátonyt is – ami számos konfliktust generált már Manilával.⁵⁹ Kína egyik legfőbb területi vitája a jelenleg Japánhoz tartozó Senkaku-szigetekhez (尖閣諸島) fűződik. Mivel azt a kontinentális nagyhatalom magának követeli, a hivatalos japán elnevezését sem fogadja el, így azt Peking kínai nevén Tiaojü-szigetek (Diaoyu-dao, 钓鱼岛) néven tartja nyilván.

A katonai szuperhatalmiság tekintetében egyelőre nem jött létre az euroatlantihoz hasonló, Kína-központú katonai szövetségi rendszer. A hivatalos retorika szerint az egyik legfőbb alapelv, hogy az ország elutasítja a katonai szövetségekben való részvételt; szó szerinti értelmezésben: nem köt ilyen jellegű egyetértési megállapodásokat.⁶⁰ A Kínai Népköztársaság egy ún. új típusú biztonsági partnerséget (Xinxing Anquan Huoban Guanxi, 新型安全伙伴关系) épít, amely a külpolitikájában is megjelenik.⁶¹ Tehát valójában mégis fejleszti a

saját katonai szövetségi rendszerét, így a két katonai szövetségi rendszer (a NATO és Kína nagyhatalmi gravitációs ereje) léte következtében a világ újfent polarizálódik.

Kína 2001-ben alapította meg a kormányközi kooperáción alapuló Sanghaji Együttműködési Szervezetet (Shanghai Hezuo Zuzhi, 上海合作组织), amelynek létrehozásában tevőleges szerepet játszott még Oroszország, Kazahsztán, Üzbegisztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán. Megfigyelhető, hogy bár Kína nem épít a szó szoros értelmében nyílt multilaterális katonai vagy biztonság- és védelempolitikai szervezetet – mint amilyen az euroatlanti NATO vagy az ausztrál-angolszász AUKUS –, de bilaterális szinten meglehetősen előrehaladott állapotban vannak a kimagasló katonai potenciállal rendelkező és a nyugati szövetségi rendszer stratégiájától eltérően gondolkodó országokkal (Oroszország, Észak-Korea, Pakisztán, Irán) való együttműködései.⁶²

A „Kína békés fejlődése” (Zhongguo Heping Fazhan, 中国和平发展) kifejezés voltaképpen azoknak a strukturális változásoknak és fejlődési irányvonalaknak a megnevezése, amelyeknek megfelelően az ország egy alternatív, a nyugati világ vezető országaitól eltérő útvonalon, szilárd meggyőződése szerint és eltántoríthatatlanul halad.⁶³ A Kínával való gazdasági együttműködés és a civil kapcsolatok az egymásra utaltság jegyében továbbra is élénken folytatódnak, mert nem zárkozik el egymástól a két blokk olyan mértékben, mint amennyire tették azt a felek az (amerikai-szovjet) első hidegháborús időszakban.

A *NATO 2030: United for a New Era* [Együtt egy új korszakért] című jelentésben Kína párhuzamosan jelenik meg kereskedelmi partnerként és gazdasági vetélytársként.⁶⁴ Peking kapcsán egy ún. „civil-katonai fúziós” megközelítés is olvasható a dokumentumban, amelyben a dezinformációkat és a nyugati szempontból zavart keltő technológiai változásokat is megemlíti, köztük a kiberfronton történőket is.⁶⁵ A NATO-jelentés, majd annak megerősítéseként a 2022-es NATO-csúcson elfogadott stratégia is⁶⁶ a politikai erők stratégiai kooperációját és több időráfordítást szorgalmaz a szövetséges tagállamok számára a kínai kihívások tekintetében.

* * *

Összességében tehát elmondható Kínáról, hogy a hidegháború után kialakult amerikai unipolaritást mára nyíltan megkérdőjelezi. Több beleszólást és nagyobb hatóköröket igényel magának a nemzetközi szervezetekben: a világrendnek már nemcsak követni szeretné a szabályait, hanem formálni is azokat, továbbá egy újnak a létrehozása érdekében is számottevő erőfeszítéseket tesz. Annak megvalósításához azonban hosszadalmas és nehéz út vezethet, hiszen egy eltérő értékrenddel rendelkező sinocentrikus világrend felépítése során merőben szembekerülhet a jelenlegi világrend domináns szereplőivel (USA, Egyesült Királyság, Európai Unió, Japán, Dél-Korea stb.).⁶⁷

Konklúzió

Erős érvek jelentek már meg az Egyesült Államok hanyatlásával,⁶⁸ és még erősebbek az EU csődjével kapcsolatban.⁶⁹ De az, hogy az e két szereplő által kialakított értékek és érdekek által működő, liberális szocializációs rend nem mindenki szempontjából jelent automatikus igazodási kényszert, nem jelenti a rend bukását. Történelmileg igazolható, hogy a birodalmak esetében a terjeszkedés vége egyben azok hanyatlását is jelentette. Azonban a liberális világrend az alkotóitól függetlenül is meghatározó – például a multilaterális nemzetközi szervezeteken keresztül, a nemzetközi biztonsági egyezmények következtében, a globális kereskedelmi és gyártási láncok kapcsán, a pénzügyek teljes globalizálódásának köszönhetően, vagy az olyan kihívások kezelésének a képessége miatt, amelyek rendkívül negatívan hatnak azokra is, akik magát a rendet kritizálják.

A liberális világrend tulajdonképpen a liberális elvek gyűjteménye, amelyek alkalmazásának a célja, hogy a hasonlóképpen gondolkodó demokráciák stabilitásán nyugodva az egész világot fenntarthatóvá tegye, miközben kihasználja a modernitás előnyeit, és enyhíti annak negatív következményeit. Ebből kiindulva „liberális világrendről” akkor is van értelme beszélni, ha nem minden nemzetközi szereplő egyforma. A világrend liberális megközelítése szükségszerűen normatív és eredendően jövőbe tekintő: a saját szemüvegén keresztül ítéli meg a világot, és ha a negatívum kerül túlsúlyba, akkor – magából kiindulva utópikusan – egy jobb és élhetőbb világot igyekszik felvázolni elérendő célként. A 2000-es évek külpolitikai stratégiáinak a visszatérő kulcsszavai éppen erre a gondolatra építettek. Ennek jó példája az EU azóta is egyetlen megjelent biztonsági stratégiája, az „*A Secure Europe in a Better World*”.⁷⁰

Az Ukrajna elleni katonai agresszió a hidegháború utáni világrend legsúlyosabb megkérdőjelezése, amellyel Oroszország rövid távon felülírta az amerikai számításokat, de mindez nem jelenti, hogy az Egyesült Államok ne foglalkozna Kína térnyerésével. A mostani egyenletben az orosz agresszióhoz képest Peking globális szerepre törésének a veszélye viszonylag hátrébb sorolódott, legalábbis az amerikai külpolitikai napirendben. Azonban Kínát semmi esetre sem hagyja figyelmen kívül az USA: a legfrissebb, 2022-es Nemzetbiztonsági Stratégia Oroszország helyett Kínát említi rendszerszintű kihívóként, sőt a dokumentum szerzői odáig mentek, hogy kijelentették: elérkezett a geopolitikai, ideológiai versengés új korszaka, amely az Egyesült Államok által vezetett liberális demokráciák, valamint a Kína (és Oroszország) által képviselt autoriter alternatíva között fog zajlani.⁷¹

A tanulmány egyik megállapítása volt, hogy Kína nincsen még abban a helyzetben, hogy valódi, a liberális világrenddel szembehelyezkedő, új és globálisan is érvényes rendezőelvet tudjon alkotni, amely valóban választási lehetőséget jelentene a két tábor között dönteni nem képes, vagy nem kívánó országok számára.

Véleményünk szerint jelenleg a liberális világrend magának Kínának is biztonságot jelent. Így ha logikusan gondolkodik és a racionalitás talaján áll, még nem lehet érdeke a rend megkérdőjelezése. Hosszú távon pedig mindent az fog eldönteni, hogy az Egyesült Államok hajlandó-e, és ha igen, képes-e továbbra is a liberális rend motorja maradni. A kérdés, hogy mindezt Pekingben is így értékelik-e, illetve hogy mennyire lehetünk biztosak abban, hogy a külpolitikai döntések során a kínai vezetés valóban a racionális utat választja, és nem kerülnek túlsúlyba azok, akik a nemzeti büszkeség és nacionalista eszmék hangoztatásával még a gazdasági sikerek kárára is politikai vezető szerepet és rendszeralkotó pozíciót követelnek Kínának. Pedig ahhoz, hogy a kínai politikát megértsük, nem lehet csupán a nyugati politikaelmélet által felvázolt racionális (realista-liberális) lehetőségekből kiindulni.

Jegyzetek

- 1 Kagan, Robert: „A Free World if You Can Keep It”, *Foreign Affairs*, 102., no. 1. (2023): 39–53.; Scholz, Olaf: „The Global Zeitenwende”, *Foreign Affairs*, 102., no. 1. (2023): 22–38.
- 2 Lásd tulajdonképpen a *Foreign Affairs* teljes jubileumi 100. évfolyamát.
- 3 *The White House*, „National Security Strategy 2022”, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (a letöltés ideje: 2023. április 25.).
- 4 Ebben nem tér el a NATO Madridban elfogadott stratégiai koncepciójától.
- 5 Ez az érvelés a liberális szakirodalomban bevett – lásd: Kagan, Robert: *A dzsungel visszavág* (Budapest: AJTK, (2022) –, de realista szempontból vitatható. Ugyanakkor a jelen tanulmány ezt a megállapítást a „liberális világrend” logikája alapján teszi, amely annak ellenére liberális, hogy egyes esetekben annak szereplői realista külpolitikát folytatnak – például éppen egy ilyen jellegű feltételezett fegyverkezés esetén.
- 6 Pelosi útjának hatását mélyebb elemzése: Baranyi Tamás és Eszterhai Viktor: „Nancy Pelosi amerikai képviselőházi elnök tajvani látogatásáról”, *Magyar Külügyi Intézet*, https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/08/KE_2022_42_TW_Nancy_Pelosi_latogatasa_BTP_EV_0829.pdf (a letöltés ideje: 2023. április 25.).
- 7 Hasonló érvelést lehet olvasni Németh Zsolttól, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának elnökétől. Németh Zsolt: „Hogyan nyerhetjük meg a következő évtizedet?”, *Mandiner*, https://mandiner.hu/cikk/20230208_meg_kell_nyerni_a_kovetkezo_evtizedet_nemeth_zsolt_a_magyar_kulpolitikai_strategiarol?fbclid=IwAR3G5SdtTJKPNrVyOO01nase2Is7fm95l5ySe2KMk3dV_baob4snc3DQhZU (a letöltés ideje: 2023. július 25.).
- 8 Hasonlókra tesz kísérletet a *Foreign Affairs* egyik nemrégiben megjelent száma. Lásd pl. Rudd, Kevin: „The World According to Xi Jinping”, *Foreign Affairs*, 101., no. 5. (2022): 8–21.
- 9 Lásd erről a CNBC beszámolóját. Cheng, Evelyn: „China Says U.S. Relations Have Left »Rational Path,« Warns of Conflict Unless They »Hit the Break«”, *CNBC*, <https://www.cnbc.com/2023/03/07/chinas-new-foreign-minister-qin-gang-holds-first-press-briefing.html> (a letöltés ideje: 2023. július 25.).
- 10 Lásd erről a CNBC beszámolóját. Cheng, Evelyn: „China Says U.S. Relations Have Left »Rational Path,« Warns of Conflict Unless They »Hit the Break«”, *CNBC*, <https://www.cnbc.com/2023/03/07/chinas-new-foreign-minister-qin-gang-holds-first-press-briefing.html> (a letöltés ideje: 2023. július 25.).

- 11 *The White House*, „Joint Statement by President Biden and President Von der Leyen”, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/03/10/joint-statement-by-president-biden-and-president-von-der-leyen-2/> (a letöltés ideje: 2023. július 25.).
- 12 A nagybetű szándékolt, és a világrend elkerülhetetlenül konfliktusos jellegére utal, ami a realista megközelítés által kiemelt eleme a nemzetközi kapcsolatoknak. Lásd bővebben: Rada Péter és Stepper Péter: „A liberális rend szűrRealizmusa: amerikai belpolitikai trendek, választások és külpolitikai várakozások”, *KKI Elemzések*, no. 3. (2023): 1–9.
- 13 Lásd az ENSZ Alapokmányát. *United Nations*, „United Nations Charter (Full Text)”, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (a letöltés ideje: 2023. április 25.).
- 14 A nemzetközi kapcsolatok szociális-konstruktivista megközelítésével kapcsolatban lásd a „műfaj” egyik elméleti rendszerezőjének, Alexander Wendtnek a publikációját. Pl. Wendt, Alexander: *Social Theory of International Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).
- 15 Voskressenski, Alexei D.: *Is Non-Western Democracy Possible?* (Szingapúr: World Scientific Publishing, 2017).
- 16 Levine, Norman: *Divergent Paths: Hegel in Marxism and Engelsism* (Lanham, MD: Lexington Books, 2006).
- 17 Ez a kifejezés inkább az amerikai szóhasználatot tükrözi. Érdemes megemlíteni, hogy a nyugati szövetséges rendszer része volt néhány illiberális autokrácia is: az 1949-től NATO-tag, jobboldali autoriter Portugália António Salazar rezsimje (1932–1968) az 1950-es évektől, valamint a már 1952-től NATO-tag két állam, Görögország a Georgiosz Papadopoulos-junta (1967–1973) idején, meg a szintén junták puccsaitól „szenvédő”, a szekularizációban olykor gyengélkedő Törökország (1960–1989).
- 18 Erre reagál a magyar miniszterelnök 2022 decemberében megjelent víziója, mely szerint a blokkosodás nem érdeke Magyarországnak. Lásd például: Orbán Balázs: „Nem a szétbontásra, igen az összekapcsolásra – ez Orbán stratégiája a következő évtizedre!”, *Mandiner*, https://mandiner.hu/cikk/20230104_nem_a_szetbontasra_igen_az_osszekapcsolasra_a_magyar_strategia (a letöltés ideje: 2023. április 25.).
- 19 Kagan: *A dzsungel visszavág*.
- 20 Lásd például Susan Turner meggyőző, de véleményünk szerint túl korai következtetéseket levonó cikkét. Turner, Susan: „Russia, China and a Multipolar World Order”, *Asian Perspective*, 33., no. 1. (2009): 159–184.
- 21 Lásd például e tanulmány egyik szerzőjével készült interjú gondolatait 2011-ből. Gulyás Márton: „»Nem önzés, hanem önérdek-érvényesítés« – Rada Péter biztonságpolitikai szakértő”, *Magyar Narancs*, https://magyarnarancs.hu/kulpol/nem_onzes_hanem_onerdek-ervenyesites_rada_peter_biztonsagpolitikai_szakerto-75764 (a letöltés ideje: 2023. április 25.).
- 22 Voltaire egy teljes könyvet szentelt ennek kritikájára. Voltaire: *Candide vagy Az optimista világnézet* (Békéscsaba: Tevan, 1924).
- 23 Keohane, Robert: *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984).
- 24 Rudd: „The World According to Xi Jinping”.
- 25 Horváthné Varga Polyák Csilla: „Gazdasági, üzleti környezet a Kínai Népköztársaságban: kínai vállalati működés, kínai menedzsment”, in *Lehetőségek és kihívások a magyar-kínai kapcsolatokban. II. kötet. Gazdasági kapcsolatok*, szerk. Horváthné Varga Polyák Csilla és P. Szabó Sándor (Budapest: Nemzeti Közsolgálati Egyetem – Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2020), 43. o.

- 26 Zhao, Andrew: „The Cult of Xi: China’s Return to a Maoist Personality Cult”, *Synergy. The Journal of Contemporary Asian Studies*, <https://utsynergyjournal.org/2019/03/16/the-cult-of-xi-chinas-return-to-a-maoist-personality-cult/> (a letöltés ideje: 2023. április 20.).
- 27 BBC, „China’s Xi Allowed to Remain »President for Life« as Term Limits Removed”, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-43361276> (a letöltés ideje: 2023. április 17.).
- 28 P. Szabó Sándor: „A Kínai Népköztársaság »kétvágányos« külpolitikája”, in *Lehetőségek és kihívások a magyar–kínai kapcsolatokban. I. kötet. Politikai kapcsolatok*, szerk. P. Szabó Sándor és Horváthné Varga Polyák Csilla (Budapest: Nemzeti Közszerkesztési Intézet, 2020), 11. o.
- 29 Xi Jinping: *Kína kormányzásáról* (Budapest: Antall József Tudásközpont – Foreign Languages Press Co., Ltd., 2017), 6. o.
- 30 Lásd: „中国共产党章程” [A Kínai Kommunista Párt alkotmánya], 人民日报 (*Zsenmin Zsipao, Renmin Ribao*), <http://dangjian.people.com.cn/GB/136058/427510/428086/428087/index.html> (a letöltés ideje: 2023. május 1.).
- 31 Xi: *Kína kormányzásáról*, 61. o.
- 32 *The World Bank*, „GDP (current US\$) – China”, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN> (a letöltés ideje: 2023. április 21.).
- 33 Xi: *Kína kormányzásáról*, 61. o.
- 34 Uo., 38–39. o.
- 35 Uo., 130. o.
- 36 *Xinhua*, „Xinhua Commentary: Multiparty Cooperation, Political Consultation Pool Strength for China’s Modernization”, http://www.xinhuanet.com/english/2021-02/03/c_139718025.htm (a letöltés ideje: 2023. április 25.).
- 37 Goreczky Péter „Versengés és együttműködés: Kína és Japán gazdasági kapcsolatai”, *Magyar Külügyi Intézet*, https://kki.hu/assets/upload/04_KKI-elemzes_CHN_JPN_Goreczky_20180118.pdf (a letöltés ideje: 2023. április 19.).
- 38 BBC, „China’s Xi Allowed to Remain »President for Life«”.
- 39 Wong, Brian és Mak, John: „»One Country, Two Systems« Is Still the Best Model for Hong Kong, But It Badly Needs Reform”, *Time*, <https://time.com/5713715/hong-kong-one-country-two-systems-failure/> (a letöltés ideje: 2023. április 13.).
- 40 *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, „Diplomatic Bluebook 2021: Japanese Diplomacy and International Situation in 2020”, https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2021/pdf/pdfs/2021_all.pdf (a letöltés ideje: 2023. április 7.), 54. o.
- 41 MTI: „Tokió támogatja Hongkong »egy ország, két rendszer« elvét”, *Világgazdaság*, <https://www.vg.hu/kozelet/2019/11/tokio-tamogatja-hongkong-egy-orszag-ket-rend-szer-elvet> (a letöltés ideje: 2023. április 11.).
- 42 Barkin, Noah és Piper, Elizabeth: „In Davos, Xi Makes Case for Chinese Leadership Role”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-davos-meeting-china-idUSKBN15118V> (a letöltés ideje: 2023. április 17.).
- 43 Stokes, Doug: „Trump, American Hegemony and the Future of the Liberal International Order”, *International Affairs*, 94., no. 1. (2018): 135.
- 44 Polyák Eszter: „Kereskedelmi háború az USA és Kína között”, *PAGEO Geopolitikai Kutató-intézet*, <http://www.geopolitika.hu/hu/2019/03/12/kereskedelmi-haboru-az-usa-es-kina-kozott/> (a letöltés ideje: 2023. április 14.).
- 45 Matolcsy György: „Változó geopolitikai térkép (100 Words fordítás)”, *Magyar Nemzeti Bank*, <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/elnokei-publikaciok/2021-evi-publikaciok/matolcsy-gyorgy-valtozo-geopolitikai-terkep-100-words-forditas> (a letöltés ideje: 2023. április 27.).

- 46 P. Szabó: „A Kínai Népköztársaság »kétvágányos« külpolitikája”, 12. o.
- 47 Lásd: *United Nations*, „General Assembly Resolution 2758”, [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2758\(XXVI\)](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2758(XXVI)) (A letöltés ideje: 2023. április 25.).
- 48 P. Szabó: „A Kínai Népköztársaság »kétvágányos« külpolitikája”, 12. o.
- 49 Perlez, Jane: (2014). „U.S. Opposing China's Answer to World Bank”. *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2014/10/10/world/asia/chinas-plan-for-regional-development-bank-runs-into-us-opposition.html> (a letöltés ideje: 2023. április 29.).
- 50 P. Szabó: „A Kínai Népköztársaság »kétvágányos« külpolitikája”, 26. o.
- 51 Baranyi Tamás, Goreczky Péter és Salát Gergely, „A kínai Övezet és Út kezdeményezés – mítosz és valóság”, *Magyar Külügyi Intézet*, <https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/12/KKIElemzesek.E-2020.98.pdf> (a letöltés ideje: 2023. április 29.).
- 52 Gere László: „Térképek a Selyemútról”, *PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet*, <http://www.geopolitika.hu/hu/2016/06/10/terkepek-a-selyemutrol/> (a letöltés ideje: 2023. április 26.).
- 53 Armstrong, Martin: „The Largest Militaries in the World”, *Statista*, <https://www.statista.com/chart/20403/largest-militaries-in-the-world-active-manpower/> (a letöltés ideje: 2023. május 5.).
- 54 Lopes Da Silva, Diego, Tian Nan, Béraud-Sudreau, Lucie, Marksteiner, Alexandra és Liang, Xiao: „Trends in World Military Expenditure, 2021”, *Stockholm International Peace Research Institute*, https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-04/fs_2204_milex_2021_0.pdf (a letöltés ideje: 2023. május 5.), 2. o.
- 55 Klemensits Péter: „Katonai reformok Kínában: A Népi Felszabadító Hadsereg és a 21. század kihívásai”, *PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet*, <http://www.geopolitika.hu/hu/2016/10/07/katonai-reformok-kinaban-a-nepi-felszabadito-hadsereg-es-a-21-szazad-kihivasai/> (a letöltés ideje: 2023. május 5.).
- 56 Uo.
- 57 Uo.
- 58 Peragovics Tamás: „Új status quo a Dél-kínai-tengeren? Kína mesterségesziget-építésének hatásai a régió biztonságára”, *Nemzet és Biztonság*, https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_3_06_peragovics_tamas_-_uj_status_quo_a_del-kinai-tengeren-a-mestersegessziget-epites_hatasai.pdf (a letöltés ideje: 2023. április 23.), 58–59. o.).
- 59 Uo., 60. o.
- 60 P. Szabó: „A Kínai Népköztársaság »kétvágányos« külpolitikája”, 19. o.
- 61 黄子娟 és 曹坤 (Huang Ce-csüan és Cao Kun) (szerk.): „打造以共赢为纽带的新型安全伙伴关系” [Létrehozunk egy új típusú biztonsági partnerséget a mindenki számára előnyös elvek mentén], *人民日报*, (Zsenmin Zsipao), <http://military.people.com.cn/n1/2018/1021/c1011-30353214.html> (a letöltés ideje: 2023. április 21.).
- 62 P. Szabó: „A Kínai Népköztársaság »kétvágányos« külpolitikája”, 19. o.
- 63 Uo. 16. o.
- 64 NATO, „NATO 2030: United for a New Era”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (a letöltés ideje: 2023. április 4.), 27. o.
- 65 Wagner Péter (szerk.): „Miként értékeljük a NATO 2030 jelentését?”, *Magyar Külügyi Intézet*, https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/02/41_2021_03_NATO_2030-1.pdf (a letöltés ideje: 2023. április 4.), 5. o.
- 66 Wagner Péter: „A madridi NATO-csúcs kérdései”, *Magyar Külügyi Intézet*, <https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/07/KKIElemzesek.KE-2022.32.pdf> (a letöltés ideje: 2023. április 4.).
- 67 P. Szabó: „A Kínai Népköztársaság »kétvágányos« külpolitikája”, 13. o.

- 68 Zakaria, Fareed: *The Post-American World* (New York, NY: The New York Times, 2011).
- 69 Friedmann, George: *The Storm Before the Calm: America's Discord, the Coming Crisis of the 2020s, and the Triumph Beyond* (New York, NY: Doubleday, 2020).
- 70 European Council, Council of the European Union, „European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World”, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/> (a letöltés ideje: 2023. április 20.).
- 71 The White House, „National Security Strategy 2022”.